

**AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA
KOMMUNIKATSIYALARINI RIVOJLANTIRISH
VAZIRLIGI
TOSHKENT AXBOROT TEXNOLOGIYALARI
UNIVERSITETI FARG'ONA FILIALI**

“Kompyuter injiniring” fakulteti

“Axborot texnologiyalari” kafedrası

“Web sahifalash” fanidan

REFERAT

Bajardi:

Maxkamov I

2014 - Farg'ona

Mavzu: HTML formalar bilan ishlash.

REJA:

- 1. Formalar xaqida umumiy ma'lumot.***
- 2. <form> </form> teglari.***
- 3. Ma'lumotlarni kiritish INPUT elementi.***
- 4. BUTTON tugmasi .***
- 5. Ko'p satrli mantli maydon. TEXTAREA elementi.***

1. Formalar haqida umumiy ma'lumot.

HTML formalar, foydalanuvchilar tomonidan, ma'lumotlarni kiritish va kiritilgan ma'lumotlardan keyinchalik foydalanish maqsadida tashkil qilingan. Formalar – matnli oynalar, tugmalar, bayroqchalar, ulagich(pereklyuchatel)lar va menyular kabi boshqariladigan elementlardan tashkil topishi mumkin. Formalar `<form>` va `</form>` teglari orasida joylashadi.

Ba'zi xollarda foydalanuvchi bilan brauzer o'rtasida aktiv muloqat qilishga to'g'ri keladi, ya'ni ma'lumotlarni kiritishga va tahrir qilishga to'g'ri keladi. Bunday hollarda biz yuqorida aytganimizdek HTML hujjatning formalar deb ataluvchi bo'limidan foydalanamiz. Foydalanuvchi yuqorida ko'rsatilgan formalarni ma'lumotlar bilan to'ldiradi va uni qayta ishlash uchun serverga jo'natadi. Server bu odatda Web-server yoki elektron pochta serveri bo'lishi mumkin.

SHunday qilib har qanday formaning asosiy qismi bo'lib uning boshqariladigan elementlari hisoblanadi. Bu elementlarning har biri o'z nomiga ega va bundan tashqari bu elementlar o'zining boshlang'ich qiymatiga hamda joriy qiymatiga ega.

Elementning boshlang'ich qiymati uning birinchi hosil qilinishida yoki uning qaytadan o'rnatilishida (initsializatsiya) ekranda tasvirlanadi. Keyinchalik foydalanuvchi bu qiymatlarni o'zgartirishi mumkin. Foydalanuvchi tomonidan to'ldirilgan formaning qiymatlari «nom=qiymat» juftlik ko'rinishida qayta ishlanish uchun jo'natiladi.

HTML formalar quyidagi boshqariladigan elementlardan foydalanadi:

Tugmalar (*buttons*)

Uchta turdagi tagmalar mavjud:

- Jo'natuvchi tugmalar – bu tugmalar yordamida formalar serverga qayta ishlash uchun jo'natiladi.
- Inkor etuvchi tugmalar – bu tugma bosilsa formaning hamma qiymatlari qaytadan boshlang'ich xolatiga o'rnatiladi.
- Umumiy tugmalar – bunday turdagi tugmani bosganda shu tugmaga bog'langan protsedura ishga tushadi.

Bayroqchalar (*checkboxes*)

Bayroqcha – bu ikkita (tanlangan yoki tanlanmagan) holatga ega bo'ladigan element. Bayroqchalar *input* elementi yordamida hosil qilinadi.

Ulagichlar (*radiobuttons*)

Ulagichlar ham bayroqchalarga o'xshaydi, ammo bitta farqi shundaki hamma elementlari bitta nomga ega bo'ladi va shulardan bittasi tanlanadi. Ulagichlar ham *input* yordamida tashkil qilinadi.

Menyular (*menus*)

Menyu foydalanuvchiga bir nechta variantlardan bir yoki bir nechtasini tanlash imkoniyatini yaratadi. Menyu *selest* elementi yordamida *optgrup* va *option* lar bilan birgalikda tashkil qilinadi.

Matn kiritish maydoni (*text input*)

Matnni foydalanuvchi tomonidan kiritilishini amalga oshiruvchi ikkita element mavjud. *input* elementi bitta qatorli kiritishni ta'minlaydi. *textarea* – ko'pqatorli kiritishni amalga oshirish uchun ishlatiladi.

Fayl selektori (*file selest*)

Bu element yordamida biz serverga yuboradigan faylni tanlaymiz. Fayl selektori ham *input* elementi yordamida amalga oshiriladi.

2. `<form>` `</form>` teglari.

Formalar tashkil qilish *form* elementi yordamida amalga oshiriladi va biz uning umumiy ko'rinishi bilan tanishib chiqamiz.

Umumiy ko'rinishi:

Sintaksis : `<FORM> ... </FORM>` (Blokli element)

Atributlar: *id, class, style, title, lang, dir, xodisa*

action = URL (formalarni qayta ishlash uchun ko'rsatilgan URL manzil)

method = *GET* | *POST* (formalardagi ma'lumotlarni jo'natish uchun HTTP metodi)

enctype = fayl tipi(formaga murojat qilish uchun)

accept = fayllar tiplari (bo'lishi mumkin bo'lgan fayllar tiplari)

accept-charset = kodlashtirishlar (bo'lishi mumkin bo'lgan simvollarni kodlash usullari)

name = CDATA (ssenariya uchun forma nomi)

target = freym (natijalarni hosil qilish uchun freym)

onsubmit = ssenariya (formani jo'natish)

onreset = ssenariya (formani qaytadan o'rnatish)

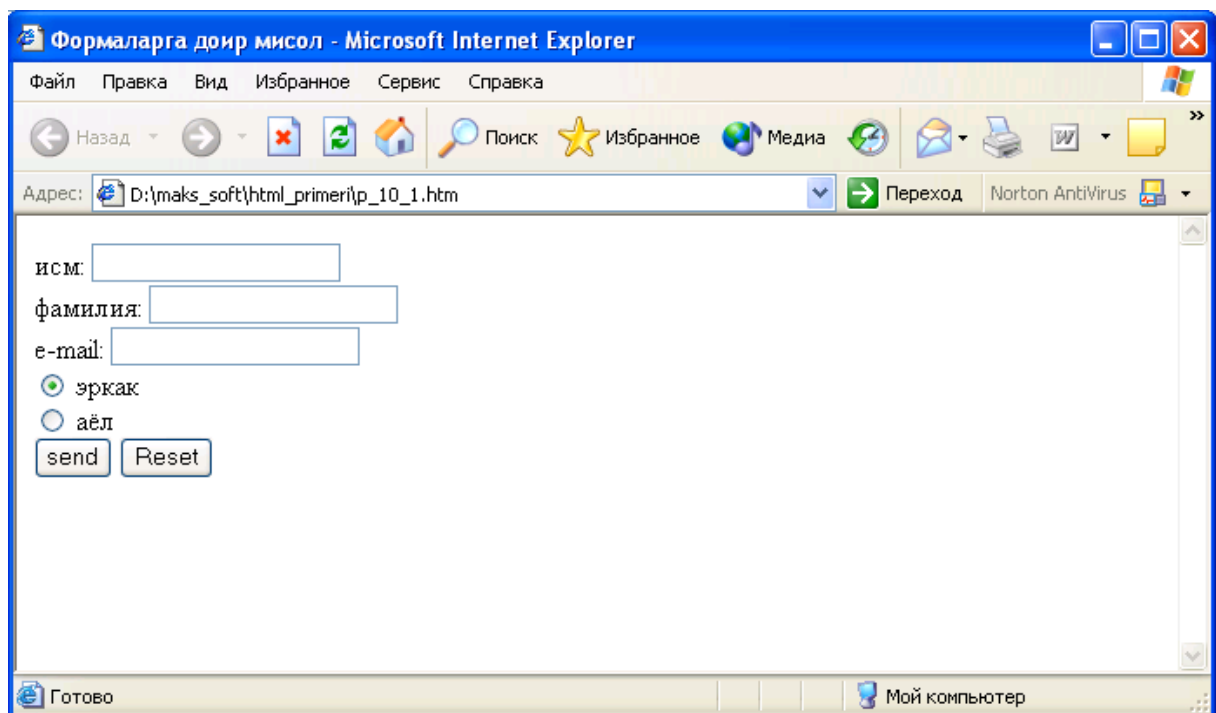
Misol 1.

```
<html>
<head>
  <title>Formalarga doir misol</title>
</head>
<body>
  <form action="http://maks//cgi/person.exe" method="post">
```

```

<p>
<label for="firstname"> ism: </label>
<input type="text" id="firstname">
<br>
<label for="lastname"> familiya: </label>
<input type="text" id="lastname">
<br>
<label for="email"> e-mail: </label>
<input type="text" id="mail">
<br>
<input type="radio" name="sex" value="male" checked="checked " > erkak
<br>
<input type="radio" name="sex" value="femole"> ayol <br>
<input type="submit" value="send">
<input type="reset" value="Reset">
</p>
</form>
</body>
</html>

```


3. Ma'lumotlarni kiritish *INPUT* elementi

Umumiy ko'rinishi:

Sintaksis: <INPUT> (YOpiluvchi tegi yo‘q)

Atributlari: id, class, style, title, lang, dir, hodisa

type = TEXT | PASSWORD | CHECKBOX | RADIO | SUBMIT | RESET |
FILE | HIDDEN | IMAGE | BUTTON (Kiritish turi)

name = CDATA (Element nomi)

value = CDATA (Elementning boshlang‘ich qiymati)

checked = CHECKED (Bayroqchalar va ulagichlarning tanlanganlik holati)

readonly = READONLY (Matn va parol uchun *faqat ukish uchun*)

disabled = DISABLED (Element taqiqlangan)

size = CDATA (Elementning boshlang‘ich kengligi)

maxlength = son (Matndagi maksimal simvollar soni)

src = URI (URI (Universal Resource Identifier) Tugmaning grafik shakli)

alt = tekst (Tugma uchun alternativ matn)

usemap = URI (URI murojaatlarning mijoz kartasi)

ismap = ISMAP (murojaatlarning server kartasi)

accesskey = simvol (Tez murojaat uchun tugma nomi)

tabindex = son (Tab tugmasi bilan borish uchun tartib raqami)

accept = fayllar tiplari (Mumkin bo‘lgan fayllar tiplari)

onfocus = ssenariya (Element fokuslanganda yuz beradi)

onblur = ssenariya (Element fokusi yo‘qolganda sodir bo‘ladi)

onselect = ssenariya (Element matni tanlanganda)

onchange = ssenariy (Element qiymati o‘zgarganda)

text – birqatorli kiritish maydoni. *value* – bu parametrga maydoning boshlang‘ich qiymati beriladi. *size* – maydoning o‘lchami. *maxlength* – bir maydondagi mumkin bo‘lgan simvollar soni. *readonly* – matnni o‘zgartirishni taqiqlaydi.

password – parolni kiritish maydoni, bu maydoning matnni kiritish maydonidan farqi shundaki bu erda kiritilayotgan simvollar * bilan almashtiriladi va qaysi belgilar kiritilayotganligi ekranda ko‘rinmaydi. Ammo kiritilgan matn serverga hech qanday kodlanmasdan oddiy matn ko‘rinishida yuboriladi, shuning uchun bu element yordamida mahfiy ma‘lumotlarni (kredit kartochka nomerlari) yuborish tavsiya qilinmaydi.

checkbox – bayroqcha *Value* ga tanlangan element qiymati yuboriladi.

radio – ulagich. *Value* ning qiymati tanlangan element qiymatiga teng bo‘ladi.

reset – formaning bekor tugmasi. Bu tugma bosilsa formadagi hamma qiymatlar boshlang‘ich qiymatga qaytariladi.

submit – formaning jo‘natish tugmasi. Bu tugma bosilsa formadagi qiymatlar serverga “*value=qiymat*” ko‘rinishida jo‘natiladi. Agarda bitta formada bar nechta shunday (*submit*) tugma bo‘lsa unda ularga name atributi yordamida nom berish

kerak. Chunki jo'natilgan ma'lumotlarni qayta ishlovchi dastur qaysi tugma bosilganini aniqlab olishi lozim.

image – formani jo'natishning grafik tugmasi. Bu erda *src* atributi yordamida grafik tasvirning manzili beriladi, *alt* yordamida esa tugmaning alternativ matni o'rnatiladi. Grafik tugmaning sichqoncha bosilgan joyining koordinatalari serverga *name.x* va *name.y* o'zgaruvchilar yordamida jo'natiladi, bu erda *name* tugma nomi.

button – umumiy turdagi tugma. *value* atributiga tugma matni beriladi. *onclick* atributiga tugma bosilganda ishlashi kerak bo'lgan ssenariy beriladi.

4. BUTTON tugmasi

Sintaksis: <BUTTON>...</BUTTON> (Matnli element)

Atributlar: *id*, *class*, *style*, *title*, *lang*, *dir*, *hodisa*

type = SUBMIT | RESET | BUTTON (Kiritish turi)

name = *CDATA* (Element nomi)

value = *CDATA* (Tugmaning boshlang'ich qiymati)

disabled = DISABLED (Element taqiqlangan)

accesskey = *simvol* (Tez murojaat uchun tugma nomi)

tabindex = *son* (Tab tugmasi bilan borish uchun tartib raqami)

onfocus = *ssenariya* (Element fokuslanganda yuz beradi)

onblur = *ssenariya* (Element fokusi yo'qolganda sodir bo'ladi)

Bunday element yordamida qosil qilingan tugmalar *input* elementi yordamida hosil qilingan tugmaga o'xshaydi lekin uning o'z tashkil etuvchilari bor. Bu erda *name* atributi yordamida tugma nomi beriladi. *value* bilan uning boshlang'ich qiymati, *type* yordamida esa tugma turi aniqlanadi.

submit – formani jo'natish tugmasi (jimlik bo'yicha qabul qilingan).

reset – formani bekor qilish.

button – umumiy ko'rinishdagi tugma.

disabled – bu atribut tugmani aktiv bo'lishini taqiqlaydi. Bu degani shu element fokusga olinmaydi.

accesskey – yordamida tugmaga tezda murojaat qilish uchun klaviaturadagi biror tugmaning *unicode* dagi simvoli beriladi.

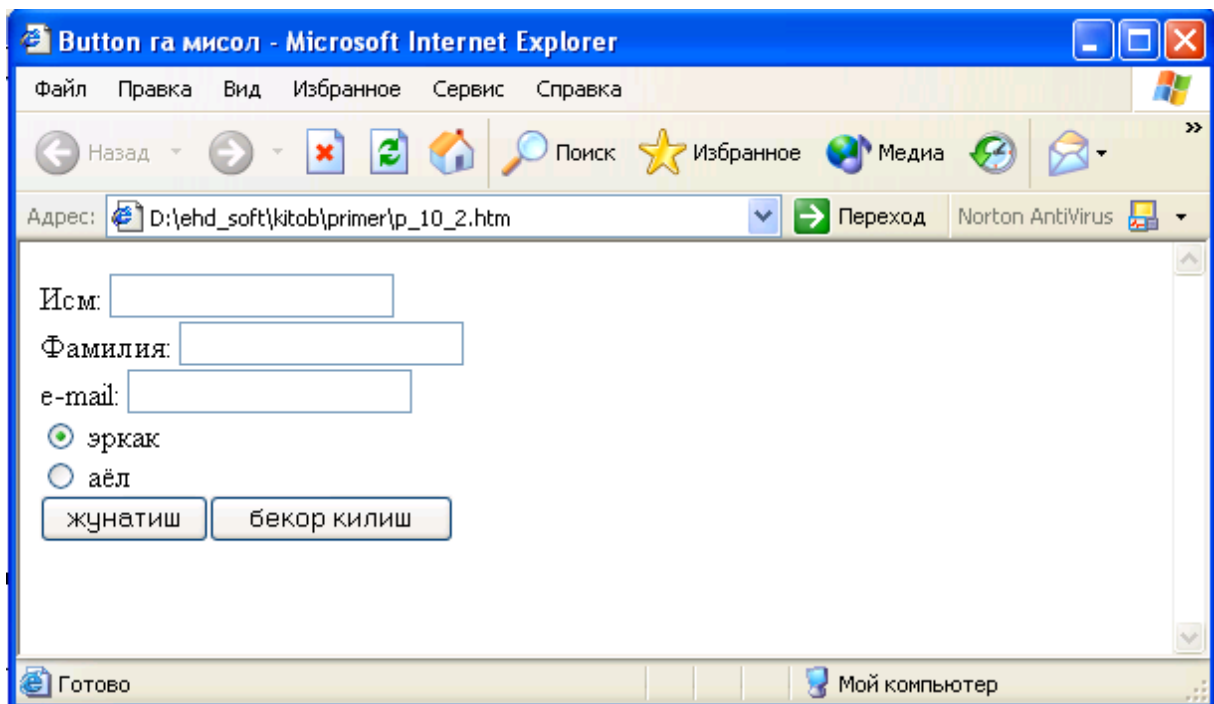
Misol: 2.

```
<html>
<head>
  <title> Button ga misol</title>
</head>
<body>
  <form action="http://maks//cgi/person.exe" method="post">
```

```

<p>
<label for="firstname"> ism: </label>
<input type="text" id="firstname">
<br>
<label for="lastname"> familiya: </label>
<input type="text" id="lastname">
<br>
<label for="email"> e-mail: </label>
<input type="text" id="mail">
<br>
<input type="radio" name="sex" value="male" checked="checked " > erkak
<br>
<input type="radio" name="sex" value="femole"> ayol <br>
<button name="submit" value="submit" type="submit">
Jo‘natish </ button>
<button name="reset" type="reset"> bekor qilish </ button>
</p>
</form>
</body>
</html>

```


Menyular. SELECT, OPTGRUOP va OPTION

Sintaksis: <SELECT>...</SELECT> (Matnli element)

Atributlar: *id, class, style, title, lang, dir, hodisa*

name = *CDATA* (Element nomi)

size = (Ko‘rinadigan opsiyalar soni)

multiple = MULTIPLE (Kup opsiyalarni tanlash)

disabled = DISABLED (Element taqiqlangan)

tabindex = *son* (Tab tugmasi bilan borish uchun tartib raqami)

onfocus = *ssenariya* (Element fokuslanganda yuz beradi)

onblur = *ssenariya* (Element fokusi yo‘qolganda sodir bo‘ladi)

onchange = *ssenariya* (Element qiymati o‘zgarganda)

select elementi yordamida ro‘yxatdan biror opsiyani tanlash imkoniyatini yaratadi. Odatda bu element yordamida ochiluvchi menyular tuziladi va menyuning opsiyalari (punktlari) *optgroup* va *option* lar yordamida aniqlanadi. *name* atributi yordamida elementning nomi beriladi, *size* atributi esa ekranda hosil qilinadigan opsiyalar sonini aniqlaydi, agar opsiyalar *size* da ko‘rsatilgan sondan katta bo‘lsa, u holda brauzer o‘tkazish yo‘lakchasi (prokrutka)ni hosil qiladi.

Jimlik bo‘yicha foydalanuvchi ro‘yxatda ko‘rsatilgan opsiyalardan faqat bittasini tanlashi mumkin, agar bir vaqtning o‘zida bir nechta opsiyani tanlash kerak bo‘lsa, u holda *multiple* atributi bilan buni amalga oshirish mumkin. Bu holda har bir tanlangan opsiya *name=value* ko‘rinishida alohida jo‘natiladi. *disabled* atributi yordamida biz elementni aktivlashtirmaymiz, ammo hosil qilib qo‘yishimiz mumkin. *tabindex* ning qiymati 0 dan 32767 gacha bo‘lgan butun sonlar bo‘lishi mumkin. Bu qiymat bilan biz Web sahifa bo‘ylab Tab tugmasi yordamida harakatlenganda fokusning hosil bo‘lish nomerini aniqlaymiz. Agar biror elementning *Tabindex* qiymati 0 ga teng yoki berilmagan bo‘lsa, u holda bu element boshqa elementlar *Tabindex* ning qiymati aniqlangandan (musbat sonlar bilan) keyin fokuslanadi. Agar bir nechta elementlarning *Tabindex* larining qiymatlari bir xil bo‘lsa u holda birinchi uchragani fokuslanadi.

onfocus - element fokuslanganda hosil bo‘ladigan hodisa

onblur - element fokusini yo‘qotganda yuz beradigan hodisa

onchange - elementning qiymati o‘zgarganda yuz beradigan hodisa

Sintaksis: <OPTGROUP>...</OPTGROUP> (Matnli element)

Atributlar: *id, class, style, title, lang, dir, hodisa*

label = *matn* (opsiyalar gruppasining belgisi)

disabled = DISABLED (Element taqiqlangan)

Sintaksis: <OPTION>...</OPTION> (Matnli element)

Atributlar: *id, class, style, title, lang, dir, hodisa*

value = CDATA (opsiya nomi)

label = matn (opsiya belgisi)

selected = SELECTED (opsiya tanlangan)

disabled = DISABLED (element taqiqlangan)

Misol: 10_3.

```
<html>
```

```
<head>
```

```
<title>Menyular </title>
```

```
</head>
```

```
<body>
```

```
<FORM action="http://maks/cgi-bin/Qunduz/php" method="post">
```

```
<P>Siz qanday brauzerdan foydalanasiz?
```

```
<SELECT name="browser">
```

```
<OPTGROUP label="Netscape Navigator">
```

```
<OPTION label="4.x yoki yuqori">Netscape Navigator4.x yoki  
yuqori</OPTION>
```

```
<OPTION label="3.x">Netscape Navigator 3.x</OPTION>
```

```
<OPTION label="2.x">Netscape Navigator 2.x</OPTION>
```

```
<OPTION label="1.x">Netscape Navigator 1.x</OPTION>
```

```
</OPTGROUP>
```

```
<OPTGROUP label="Microsoft Internet Explorer">
```

```
<OPTION label="4.x yoki yuqori">Internet Explorer4.x yoki  
yuqori</OPTION>
```

```
<OPTION label="3.x">Internet Explorer 3.x</OPTION>
```

```
<OPTION label="2.x">Internet Explorer 2.x</OPTION>
```

```
<OPTION label="1.x">Internet Explorer 1.x</OPTION>
```

```
</OPTGROUP>
```

```
<OPTGROUP label="Opera">
```

```
<OPTION label="3.x yoki yuqori">Opera 3.x yoki yuqori</OPTION>
```

```
<OPTION label="2.x">Opera 2.x</OPTION>
```

```
</OPTGROUP>
```

```
<OPTION selected="selected">Boshqalaridan</OPTION>
```

```
</SELECT>
```

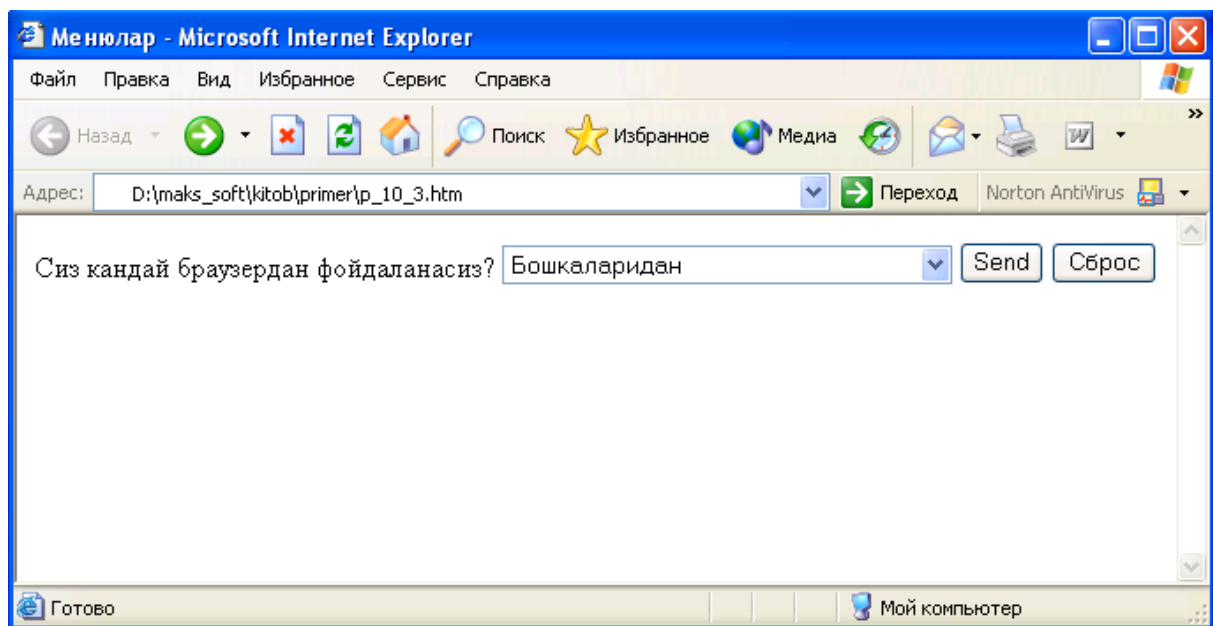
```
<INPUT type="submit" value="Send"> <INPUT type="reset">
```

```
</P>
```

```
</FORM>
```

</body>

</html>

5. Ko‘p satrli matnli maydon. TEXTAREA elementi.

Синтаксис: `<textarea> ... </textarea>` (Matnli element)

Атрибутилар: *id, class, style, title, lang, dir, hodisa*

name = *CDATA* (Element nomi)

rows = *son* (Ko‘rinadigan satrlar soni)

cols = *son* (Ko‘rinadigan ustunlar soni)

readonly = READONLY (Faqat o‘kish uchun)

disabled = DISABLED (Element taqiqlangan)

accesskey = *simvol* (Tez murojaat uchun tugma nomi)

tabindex = *son* (Tab tugmasi bilan borish uchun tartib raqami)

onfocus = *ssenariya* (Element fokuslanganda yuz beradi)

onblur = *ssenariya* (Element fokusi yo‘qolganda sodir bo‘ladi)

onselect = *ssenariya* (Matn elementi tanlanganda)

onchange = *ssenariya* (Element qiymati o‘zgarganda)

textarea yordamida biz formalarga ko‘p satrli matnlarni kirita olamiz. Forma serverga jo‘natilgandan *name=value* ko‘rinishida qiymatlar to‘plamidan iborat bo‘ladi. *value* bu foydalanuvchi tomonidan kiritilgan qiymat. *rows* va *cols* atributlar mos ravishda matn kiritiladigan oynaning satrlar va ustunlar sonini bildiradi. Agar kiritilgan matn oynaga sig‘masa brauzer avtomatik ravishda (prokrutka) yo‘lakcha hosil qiladi. Amaliyotda kiritiladigan matnning o‘lchami 32

kv yoki 64 kv dan oshmasligi kerak. SHart bo'lmagan atribut *readonly* maydondagi matnni o'zgartirishni taqiqlaydi. *Disabled* atributi esa elementni faol (aktiv) holatini o'chiradi. Elementga tezda murojaat qilish uchun *accesskey* atributiga biror tugmaning *unicode* dagi simvolini berish kerak. *tabindex* yordamida esa Web sahifa bo'ylab Tab tugmasi yordamida harakatlenganda nechanchi o'rinda fokuslanish nomeri beriladi. Buning qiymati 0 dan 32767 gacha bo'lgan butun sonlar bo'lishi mumkin.

Boshqariladigan elementlar guruhi.

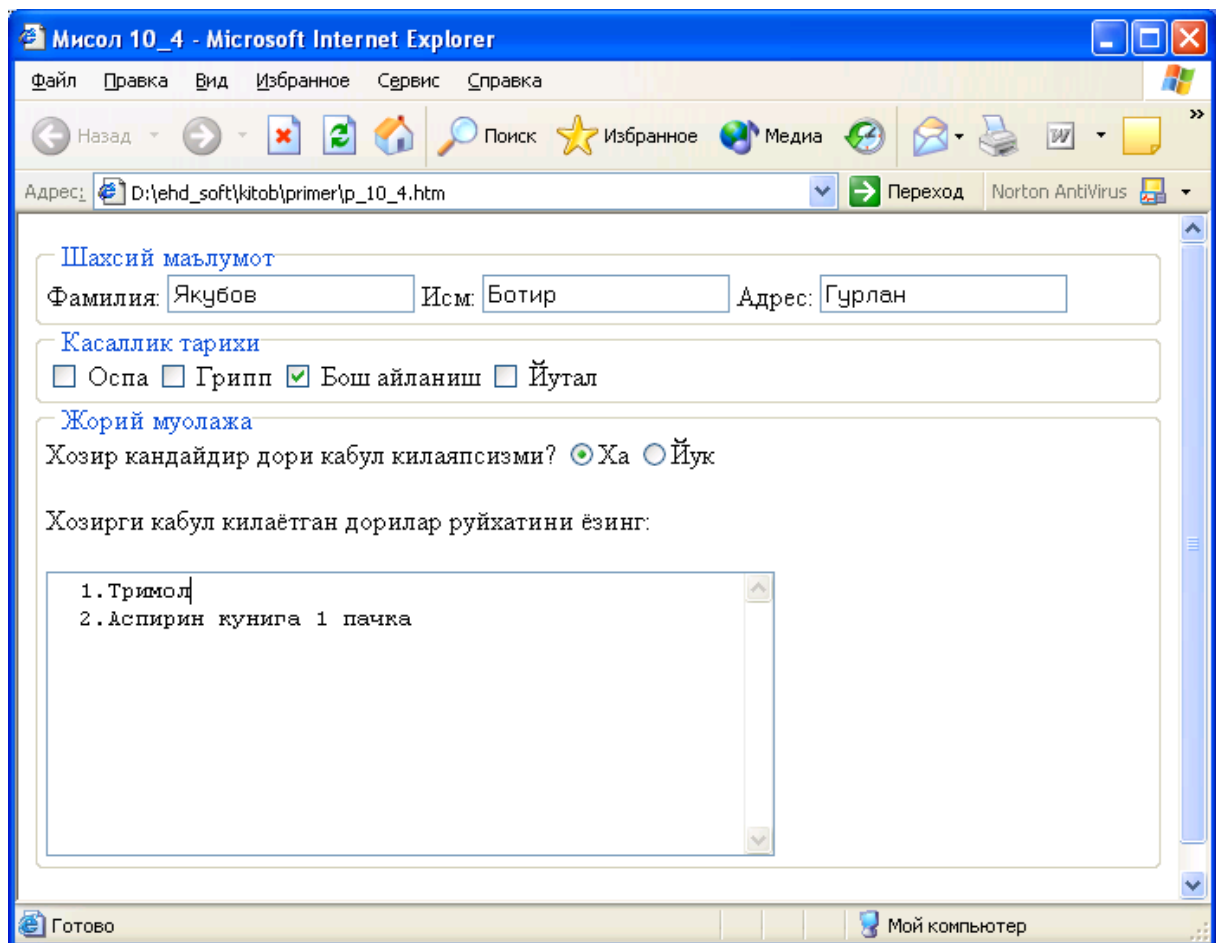
fieldset elementi formadagi elementlar guruhini aniqlaydi. Bu element yordamida formani bir nechta bo'laklarga ajratish mumkin. Bu esa foydalanuvchiga formani to'ldirishda qulaylik yaratadi. Element ochiluvchi *<fieldset>* va yopiluvchi *</fieldset>* teglariga ega.

fieldset elementining ichida joylashadigan *legend* tegi mavjud bu teg bilan elementlar guruhining sarlavhasi beriladi.

Misol: 10_4.

```
<html>
<head>
<title>Misol 10_4</title>
</head>
<body>
<FORM action=" http://maks/cgi-bin/Qunduz/php " method="post">
<P>
<FIELDSET>
<LEGEND>SHaxsiy ma'lumot</LEGEND>
Familiya: <INPUT name="personal_lastname" type="text" tabindex="1">
Ism: <INPUT name="personal_firstname" type="text" tabindex="2">
Manzil: <INPUT name="personal_address" type="text" tabindex="3">
</FIELDSET>
<FIELDSET>
<LEGEND>Kasallik tarixi</LEGEND>
<INPUT name="history_illness"
type="checkbox"
value="Smallpox" tabindex="20"> Ospa
<INPUT name="history_illness"
type="checkbox"
value="Mumps" tabindex="21"> Gripp
<INPUT name="history_illness"
type="checkbox"
value="Dizziness" tabindex="22"> Bosh aylanish
```

```
<INPUT name="history_illness"
      type="checkbox"
      value="Sneezing" tabindex="23"> Yutal
</FIELDSET>
<FIELDSET>
<LEGEND>Joriy muolaja</LEGEND>
Hozir qandaydir dori qabul kilayapsizmi?
<INPUT name="medication_now"
      type="radio"
      value="Yes" tabindex="35">Ha
<INPUT name="medication_now"
      type="radio"
      value="No" tabindex="35">Yo‘q
<p> Hozirgi qabul qilayotgan dorilar ro‘yxatini yozing:</p>
<TEXTAREA name="current_medication"
      rows="10" cols="50"
      tabindex="40">
</TEXTAREA>
</FIELDSET>
</P>
</FORM>
</body>
</html>
```


Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Universitet portali: Intuit.ru.
2. S.S.Qosimov. Axborot texnologiyalari. Toshkent "Aloqachi" 2006.
3. Спейнауэр С., Куэрсиа В. Справочник Web-мастера. - К: "ВНУ", 1997. - 368 с.
4. Яргер Р., Риз Дж., Кинг Т. MySQL и mSQL. Базы данных для небольших предприятий и Интернета. - СПб: Символ-Плюс, 2000 - 560 с.
5. Хилайер С., Мизик Д. Программирование Active Server Pages. - М: "Русская редакция", 1999. - 296 с.
6. Xaitov F.N., Yusupov R.M., Botirov D.B., Sattarov A.R, Shukurov E.X. Web texnologiyalar. Jizzah. 2005.

Foydalanilgan manbalar:

1. Universitet portali: <http://www.Intuit.ru/>
2. <http://pda.coolreferat.com/>
3. <http://www.z-oleg.com/>
4. <http://www.i2r.ru/>
5. <http://www.google.ru/>
6. <http://uz.wikipedia.org/wiki/HTML>
7. <http://www.cgi.ru>